

УДК 61+82.091

**ХВОРОБИ І СМЕРТЬ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
(РАПСОДІЯ В ЧОРНО-БЛИХ ТОНАХ)****С. М. Генік**

*Івано-Франківський національний медичний університет;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 2;
тел. +380(342) 77-68-50; e-mail: stepan.genyk@ukr.net*

Видатний український письменник, педагог, літературознавець, етнограф, історик, публіцист, видавець, громадсько-культурний діяч Борис Грінченко своїм вогнем творчості більше 30 років змагався з підступною недугою, яка то загострювалась, то стихала. Тяжко хворий тілом у важкі часи тотального переслідування, обишуків і арештів, забуваючи про будь-який режим свого побуту, відмовляючись від лікування, піднімаючись над своїм болем, став вартовим свого краю, його духовності, культури і національності гідності.

Словник української мови й досі є найповнішим словником для української мови і одним з найкращих у слов'янській лексикології.

Ключові слова: *Борис Грінченко, словник української мови, тридцятилітня війна з туберкульозом.*

За влучною характеристикою М. Чернявського Борис Грінченко «більше працював ніж жив». Мало з тих, хто особисто знав його не намагалися з'ясувати «секрети», завдяки чому Борис Грінченко неодмінно виходив переможцем у двобой із здоров'ям і часом. Зокрема неодмінно зазначають, що письменник, бережучи час, не беріг здоров'я і свої сили, дістаючи внаслідок своєї рідкісної вольовитості якусь ніби аж надсилу. У психології це називається вмінням за екстремальних ситуацій мобілізувати такої потужності внутрішні ресурси, що за звичайних обставин про їх існування індивід і не здогадується.

Б. Грінченко був поетом, прозаїком, драматургом, перекладачем, літературним критиком, педагогом, мовознавцем-лексикографом, фольклористом, етнографом і активним громадсько-культурним діячем. Але найголовніша його була просвітительська праця серед народу і інтелігенції, в яких пробуджував почуття національної свідомості. Він сформував заповідь, вірність якій проніс крізь усе своє життя:

«Зроблю» – сього сахайся слова,
«Зробив» – отсе потужних мова.

Борис Грінченко народився 9 грудня 1863 року на хуторі Вільховий Яр Харківського повіту в сім'ї дворянина, який силкувався запровадити «панське» життя в домі, хоч в дійсності бідували.

Батько категорично наказував дітям вживати «мужицького наріччя». Вже в 6 років Б. Грінченко почав писати по-московському дитячі поезії і байки і їх ілюструвати. Мати його взагалі не знала української мови.

«Першими вчителями літературними» він назвав у «Автобіографії» Вальтера Скота, Байрона, Гюго. Інакше сприйняв «Кобзаря» Тараса Шевченка, якого прочитав у 13 років, що «покрило всі враження, які досі мав од книг... Почав писати по-українському».

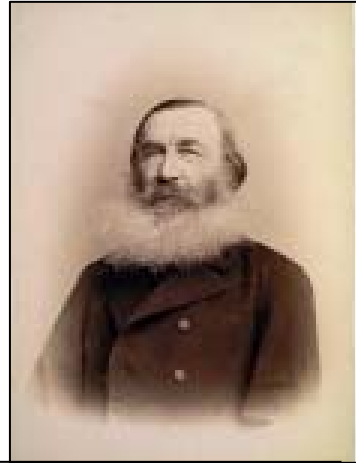

Мати письменника –
Поліксенія Миколаївна Грінченко.

Батько сам готував Бориса до вступу в гімназію і робив це наперекір матері, яка мріяла бачити свого сина військовим.

В 1874 році для підготовки до вступу до другого класу гімназії (хлопчик запізнився із вступом внаслідок суперечок між батьками стосовно його майбутнього) був найнятий учитель – молодий студент Філіп'єв. Півроку спілкування справили великий вплив на юнака. В гімназії Борис зустрівся з Філіп'євим. В 1879 році Бориса було заарештовано внаслідок заяви батька одного з гімназистів, що Грінченко дав читати його сину заборонену книгу.

В 1879 році був замах на Олександра II, підготовлений групою народників, до якої належав і репетитор Бориса. Умови ув'язнення відзначалися особливою жорстокістю. Холодна і мокра підвальна камера, за «найтепліший» одяг – арештантський халат. Їжа зумисне пересолена. У в'язниці води не давали, тому в'язні страви не брали, а сиділи голодними. Вікна у в'язниці були замазані чорною фарбою.

Батько письменника Дмитро
Грінченко

Борис Грінченко (1879 р.)

Стійкість шістнадцятирічного Бориса Грінченка була настільки виняткова, що у розслідуванні його справи взяв особисту участь сам генерал-губернатор. Тяжкі тюремні умови спричинили невиліковну хворобу – сухоти, яка зрештою і вкоротила йому віку. Ще в 1660 році проповідник Джон Буньян назвав туберкульоз легень капітаном всіх смертоносних захворювань.

Деструктивний процес в легенях в поєднанні з бактеріовиділенням, навіть при сучасній хіміотерапії, обумовлює сповільнений перебіг репаративних процесів і клінічне виліковування таких хворих часто супроводжується формуванням значних залишкових змін, що визначає значну вірогідність рецидиву.

Водночас це ув'язнення обернулося фатальними наслідками в подальшій долі Бориса Грінченка: віднині і він позбавлявся права здобути не те, що вищу, а й середню освіту; з цього часу і до кінця життя потрапив під пильне жандармське око.

Після ув'язнення, відбував деякий час на поруках, юнак прагне знайти собі роботу, бо матеріальне становище сім'ї ставало все гіршим. На початку 1881 року він пішки з 10 крб в кишені попрямував до Харкова. За допомогою брата матері отримав місце канцеляриста, але три місяці працював без платні, а далі по 10-15 крб на місяць. Цієї платні вистачало лише на хліб з чаєм та, зрідка, «на одну якусь страву» в їдальні. З цієї ж платні у передмісті Харкова юнак наймав халупину з викривленими стінами, одним віконцем і «таку малу, що в їй можна було тільки сидіти або лежати, а ходити ніде».

Ще задовго до відкриття збудників інфекційних захворювань вважалось, що туберкульоз заразна хвороба. Навіть у зведенні законів Вавилонії (Кодекс Хаммурапа) було закріплено право на розлучення з дружиною, хворою туберкульозом. В Індії, Португалії, Венеції були закони, що вимагали повідомляти про всі випадки захворювання. Інволюція туберкульозного запального ураження за термінами і наслідком у різних хворих індивідуальна і залежить як від своєчасного виявлення захворювання, так від характеру туберкульозного процесу, умов побуту і адекватності лікування. Жоден з цих факторів для Б. Грінченка були недоступні. В Росії взагалі туберкульоз не вміли лікувати. Лише в 1900 році на VII Піроговському з'їзді лікарів була створена комісія з вивчення туберкульозу і товариство по боротьбі з ним, де вже зверталась увага на необхідність покращення харчування, житлових умов населення і організації доступної медичної допомоги.

В цей час він уже осудливо ставиться до своїх недавніх нелегальних захоплень, про що зауважує, народницькі терористичні дії не можуть обернутися добром. Двадцятирічний юнак у листі до майбутньої дружини пише: «Мені здається, що тепер я його (вихід) знайшов, він для мене замикається в одному слові – Україна. В цьому слові для мене все». Любов до рідного краю і народу розгорілася в Грінченковому сер-

ці з такою силою, що заради їх добра і слави він пішов би на будь-який найнебезпечніший крок. Соціальні нещастя народу Борис Грінченко переживав, як найбільшу особисту трагедію:

«Убогії ниви, убогії села,
Убогий обшарпаний люд, –
Смутні картини, смутні-невеселі,
А інших не знайдеш ти тут,
Не став би дивитись, схотів би забути, –
Так сили забути нема:
То ріднії села, то ріднії люди,
То наша Україна сама...»

Лишається таким чином одне: працювати для народу, освічувати його соціально і національно, будити в ньому самосвідомість, нести «світло в темні хати». Просвіта мала змінити в ті часи духовне «обличчя» українського народу. Якогось іншого виходу, іншого реального способу зарадити Україні і її народові Борис Грінченко тоді, в тих умовах не бачив. Нова орієнтація була зумовлена глибиною переконань і вимагала неабиякої твердості духу й наполегливості. Тай у своїй суті був цей уточнений легальний курс досить небезпечним з погляду охоронців устоїв імперії.

«За правду, за волю, за рідну Україну,
Брати мої любі, терпїть до загину!
Сторіччя минали – несли ми надію:
Тепер ми устанем або вже ніколи!..
До бою, до бою з недолею, з горем!
Хай сила колишня в нас знов заговоре».

Переслідування, підозри, звільнення зі служби, обшуки, арешти – все це довелося пізнати Борису Грінченку, життєвий шлях якого підтверджує, що відкрита легальна праця в ім'я пробудження народу потребує не меншої мужності, ніж обстоювання нелегальних дій.

Склавши екстерном іспити на звання народного учителя, Борис Грінченко домогся того, що в листопаді 1881 року його було «якимось» чудом пущено вчителем на село.

Віднині саме з педагогічною нивою він пов'язав свої народолюбні плани, віддавши їй, за винятком 1886-1887 років, коли працював земським статистиком Херсонської губернської управи, понад десять років життя. Вражає контраст між оптимізмом Б. Грінченка, з яким він прийняв можливість спілкуватися з народом на просвітницькому ґрунті й украй тяжкими обставинами, в яких це відбувалося.

Цей час для української культури був дуже складним. Емський указ про заборону українського письменства, загальна політична реакція в Російській імперії. Але турбуючись про освіту народу Борис Грінченко не відривав її розвиток від розв'язання найкардинальніших соціальних проблем людей. Він постійно спілкувався з селянами, власним прикладом або доброю порадою впливаючи на їхню свідомість.

Волосне начальство не симпатизувало Борису Грінченку: він був не таким, як усі – не пив горілки, не ставив «вищестоящим» могоричі, а одного разу навіть вигнав п'яного старшину зі школи. Не подобалося волосним і те, що до нового вчителя люди приходили за порадою – «спитати, чи по закону робить волость». Тому за «неблагонадєжность» за учителем було встановлено нагляд з повіту.

Першорядну роль у становленні його літературно-естетичних поглядів відіграло безпосереднє вивчення народного життя. Учителюючи в селі з російським населенням, юнак спеціально влаштувався на мешкання в сусідньому українському селі, дарма, що доводилося щодня ходити до школи за кілька кілометрів. «Мені хотілося, – згадував письменник, вчитися від народу мови, записувати лексичні і фольклорні матеріали і взагалі придивлятися до народного життя. У полтавському селі я жив в одній хаті з хазяями, квочками під полом, ягнятами і телятами по ночах, але того, чого шукав, мав досить».

Школа в с. Олексіївці,
де вчителював у 1887–1893 рр. Б.Д. Грінченко. 1887 р.
ІР НБУВ, ф. 292, № 159

Учителювання дало змогу Борису Грінченку ближче познайомитися із дорослою частиною сільського населення. Влаштовані ним у своїй квартирі «вечори читання вголос», на які сходилося майже все село визначало критерії майбут-

ньої роботи щодо написання і видання книжок для простого народу.

Влітку 1883 року в Змієві проходили педагогічні курси для вчителів Харківщини. Б. Грінченко відрізнявся серед слухачів своєю ерудицією і педагогічним тактом, і директор народних шкіл призначив його до Олексіївської двокласної школи.

Тут Борис Грінченко познайомився з Марією Гладиліною і ця зустріч визначила їх подальше життя і спільну працю. Вони назавжди пов'язали своє життя з українською культурою та просвітою. Їх імена завжди були поруч.

Дружина – Марія
Гладиліна, 1883р.

Дочка Б.Грінченка –
Настя 1886р

Через рік у них народилася дочка Настя. На четвертий рік педагогічної діяльності Бориса Грінченка призначили завідувачем українським дво-класним училищем в с. Нижню Сироватку Сумського повіту, де він зіткнувся із пияцтвом, самодурством і доносами вчителів. Там разом з дружиною пропрацювали один рік. Вкінці 1885 року Борис Дмитрович посів місце молодшого статистика в Херсонській управі і там пропрацював півтора року.

Найдовше працював в с. Олексіївка Слав'яносербського повіту.

Діти в школі не вбиралися в національний одяг, тільки після того, як уся вчителєва сім'я одягнулася по-українському, школярі наслідували їхній приклад. Але «начальство» пильно дбало про те, щоб серед учнів та вчителів не було ознак «вольнодумства». Під забороною було Євангелєє, Псалтир та «Родное слово» Ушинського.

Будинок, в якому мешкав Б.Д. Грінченко з родиною
у період вчителювання в с. Олексіївці.
ІР НБУВ, ф. 292, № 157

Жандарми провели черговий обшук у квартирі Бориса Грінченка. Інспектор народних шкіл вирішив звільнити Бориса Дмитровича з роботи, бо олексіївські школярі знали, що «єсть Україна і Московщина, що єсть мова українська і московська, а не панська і мужицька... знали історію і географію України, знали про Галичину напевне більше, ніж тодішній пересічний український інтелігент».

І свої знання уміли висловити путящою українською мовою. В цей період черговий раз загострилися грізні ознаки туберкульозу легень. Від стаціонарного лікування він відмовлявся. Загострення хвороби переносить на ногах. Розпізнавання туберкульозу легень у початковій фазі і своєчасне лікування сприяє не тільки успішному вилікуванню хворого, в якого в подальшому не буде рецидиву хвороби, але і попереджує появу нового вогнища туберкульозної інфекції.

Терміни відновлення працездатності хворого визначаються клінічним станом і особливостями діяльності. При цьому має значення важкість клінічного стану, поширеність і фаза туберкульозного процесу, наяв-

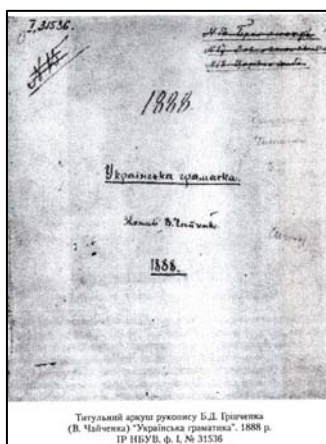

Сім'я Б.Ф. Грінченка

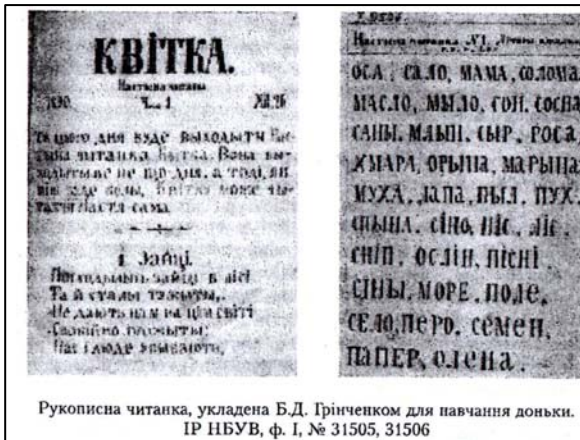
ність або відсутність деструктивних змін і бактеріовиділення, ускладнень туберкульозу у вигляді легенево-серцевої недостатності, амілоїдозу, ниркової недостатності, бронхіальних норниць чи інших порушень функцій організму.

Він виступає проти «омоскалення мого народу». «Я полагаю українці должны служить Украине, а не московскому просвещению».

Водночас він записує свої роздуми про особистість народного учителя та його взаємини з учнями, різного роду методичні рекомендації з власного досвіду, складені ним «Українська граматика до науки читання й писання» та читанка «Рідне слово».

Титульний аркуш рукопису Б.Д. Грінченка «Українська граматика», 1888 р. ІР НБУВ, ф. І, № 31536

Рукописна читанка, укладена Б.Д. Грінченком для навчання доньки. ІР НБУВ, ф. І, № 31505, 31506

Свідомість про заборону друкування рукопису Б.Д. Грінченка «Велика пустина Сахара», 1897 р. ІР НБУВ, ф. І, № 31666

Цікаво, що з ідейно методичного погляду «Українська граматика» відзначалася настільки високими якостями, що цей підручник, складений Борисом Грінченком ще у 80-х роках, використовувався у перші роки радянської влади у школах. Зокрема, у виданні підручника 1921 року його пристосування до нового часу виявилось лише в тому, що книгу було доповнено текстом «Інтернаціоналу».

У 80-х роках Борис Дмитрович друкує статті на педагогічні теми в журналах «Русский народный учитель» та в газеті «Южный край». В силу своєї ізоляції він був вимушений в надзвичайно складних пошуках шляхів і методів діяльності йти нерідко напромацки, дослухатися часом хіба що інтуїції.

Тільки І. Нечуй-Левицький та Іван Франко підтримали Бориса Грінченка в усьому. Свою вдячність за підтримку він зберіг на все життя. «Тільки д. Іван Франко озвався року 1886-го до мене; од його дізнався я, що мої праці варті друку. За це я повинен йому дякувати».

Початок нового періоду в житті і творчості Б. Грінченка збігся з черговими пошуками ним свого пристанища. Ще одружуючись з М. За-

Б. Грінченко та І. Франко.
Фото 1903 р.

гірною, він написав їй, що змушений кидати її в «життя тяжкої праці, в життя бійки за щоденний шматок хліба». В 1886 році в листі до дружини знову пише: «Ох, та коли ж ми таки справді припинимось десь і не будемо гасати як те перекотиполе, вітром ганяє? Коли?». У грудні 1893 року Борис Грінченко писав М. Загірній майже ті ж слова: «І коли вже ми на-

решті влаштуємося на одному місці?»

1893 рік став завершальним в учительській діяльності Бориса Дмитровича. Свої педагогічні ідеї він продовжував розвивати у численних педагогічних працях.

В 1893 році його близький товариш Іван Череватенко – вихідець із селян, який отримав освіту, не поривав зв'язків з простим людом і завжди допомагав чим міг у різних громадських заходах, заповів Борису Дмитровичу 1000 крб на організацію видавництва для публікації книжок для народу.

Борис Грінченко планував переїхати в Харків, але за спогадами Марії Миколаївни – «української національної праці в Харкові майже ніякої не було і він був мало не зовсім мертвий». В цей період його матеріальний і стан здоров'я були важкими.

Перебіг туберкульозу легень мав хвилеподібний характер – періоди загострення змінювались періодами затихання і відносного благополуччя. Хворі з хронічними формами туберкульозу органів дихання при активному туберкульозному процесі в період компенсації і субкомпенсації захворювання можуть бути працездатними і продовжувати працювати.

Врешті-решт, черговим місцем, до якого прибився Борис Грінченко був Чернігів, де з 1894 року він займав посаду діловода губернського земства. Грінченки внесли в тихе провінційне життя Чернігова свіжий струмінь, порушивши спокій багатьох особистостей, починаючи від діячів земства і закінчуючи жандармськими вахмістрами. Українофільська діяльність Б.Д. Грінченка набула нового змісту після його приєднання до таємного товариства Чернігівської Української Громади.

Б. Грінченко,
В. Самійленко, М. Коцюбинський,
В. Степаненко, О. Глібов.

Б.Д. Грінченко активно включається в справу видання та поширення популярної наукової літератури для народу. Водночас він видав три томи «Этнографических материалов, собранных в Черниговской и соседних губерниях», що містили «469 номеров прозы и 1704 песни».

Але і тут письменник став небезпечною особою. Йому довелося часто зазнавати жандармських обшуків. Інкримінувалося йому українська діяль-

ність: пише твори українською мовою, по-українськи виховує доньку, видає на українській книжки. Викликало так само стурбованість те, що в управі він сидів за одним столом з В. Самійленком.

Але найважливішою заслугою Б. Грінченка в Чернігівський період життя було організація українського видавництва, яке носило назву «Кобза». Письменник виявляв велику винахідливість, щоб пройти цензуру і Емський указ.

Водночас подружжя Грінченків описували і складали каталог українських древностей Музею української старовини В.В. Тарнавського – «півроку працювали вдень і ввечері майже без спочину». Проводячи каталогування знаменитої колекції Борис Дмитрович зберіг більшість речей, які належали Шевченку Т.Г. Всього через його руки пройшло 758 унікальних шевченківських експонатів-рукописів і книжок поета, його малюнків, особистих речей.

Він жив великою і прекрасною ідеєю усебічного відродження своєї нації, яка, на його переконання вичерпувала відведеній історією ліміт покірності. То як не працювати на цю ідею, хто, окрім тих, хто признається до неї, її здійснить!

У 1892 році, коли Борису Грінченку було лише тридцять років І. Франко у статті «Наше літературне життя у 1892 році» писав: «Перше місце з-поміж східноукраїнських письменників по пильності, по таланту, витривалій працьовитості і різnorodності інтересів духовних належить Борису Грінченку».

За І. Франком він відноситься до діячів літератури, котрі «кидаються на всі боки, заповняють прогалини, латають, піднімають повалене, валять те, що поставлене не до ладу, будують нове, шукають способів підняти до роботи більше рук».

Мало співати про «нешасливий рідний край», «Кажі про волю» та про справу соціального і національного визволення:

«Співай! До бою й праці клич!
Огонь палкий і гострий меч
Хай буде твій живущий спів,
Щоб твій огонь серця палив,
Щоб пута меч рубав тяжкий».

Постійні жандармські переслідування змусили Бориса Грінченка звільнитися з Чернігівського земства. Опинившись у становищі цілковитої службової невизначеності його знайомі і друзі пропонують йому канцелярські посади в Петербурзі, Ростові, Одесі, але він хоче бути письменником.

Завдяки його рідкісній працьовитості журнал «Киевская старина» пропонує йому впорядкувати словник української мови. Ще в 1895 р Борис Грінченко писав, що «мысль народная развивается только при развитии народного языка».

Б.Л. Грінченко з дружиною. [1901 р.].
ІР НБУВ, ф.170, № 757

Та кандидатуру Б. Грінченка не підтримували старі українофіли, яких він невтомно осуджував за полохливість і недбалість. Вони ж Бориса Грінченка не підтримували, що, мовляв, він не патентований філолог, а просто народний учитель. Найрішучіше підтримував кандидатуру Б. Грінченка славетний композитор М. Лисенко. Борис Грінченко деякий час навіть жив у М. Лисенка і почав працювати у його господі.

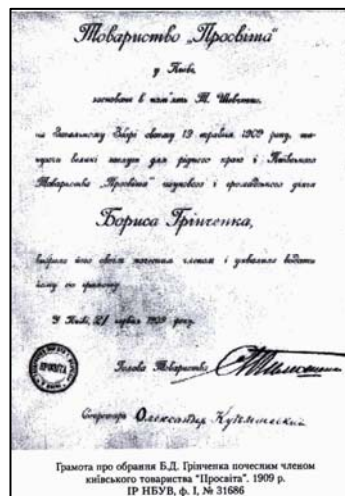
Так з 1902 року Борис Дмитрович разом з дружиною невтомно творили «Словарь української мови». Письменник закинув всяку іншу роботу, працювали вдвох щоденно по 10-12 годин без вихідних. «Словарь роблю... і руками, і

ногами, і зубами...», – писав 4.02.1904 року Борис Грінченко у листі до В. Гнатюка.

Зроблене Б. Грінченком на лексикографічній ниві порівнюють з В. Далем у розвиток російської мови, Б. Лінде – у розвиток польської культури, Й. Юнгмана – чеської, братів Я. і В. Грім – німецької. У 1906 році «Словарь...» був відзначений другою премією М. Костомарова.

Письменник зберігає тісні дружні стосунки з І. Франком. Каменярь сприяв влаштуванню дочки Бориса Грінченка у Львівський університет.

Початок нового етапу громадської діяльності Бориса Дмитровича пов'язаний з товариством «Просвіта». Він засновує щоденну громадсько-політичну газету «Громадська думка». Найбільш талановито виявляє себе у прозі, де відчуває себе вартовим свого краю – його духовності, культури, а вершини потребував тому, щоб мати змогу охоплювати своїм зором найдорожчу Україну. Українська преса, доводив він у своїх статтях, лише тоді сповна виконує свою роль, коли вона «виробляє народну свідомість, піднімає, зміцнює, а не пригнічує духа, пособляє нашому народові ставати народом мужнім, сміливим, свідомим своїх сил, певним у своїх надіях на ліпшу будучину».

Водночас Борис Грінченко виступає з гнівною анафемою псевдопатріотів, чия любов до України вимірюється фальшивістю і лицемірством, розвінчує їх зрадницьку, рабську сутність. Не щадячи енергії він таврував недбальство так званих «старих українців» – лібералів, висміював їхню непослідовність і полохливість, докоряв у ліпоті й лінивості. «Ви ті, що визнаєте себе за українців, – звертався він до лицемірних «уболівальників» народу, – які ви скупі і неенергійні. Де ж ви заховали ваше багатство?... Невже ви забули, що ваші тисячі, чи сотні тисяч, чи навіть мільйони – всі вони повстали кривавою працею нашого народу».

«Ви ж давно не люди – трупи,
Без життя і сили,
Ваше місце – кладовище,
Ями та могили».

З мінімальними грошовими засобами, за допомогою тільки маленького тісного гуртка однодумців Б.Д. Грінченко власною енергією, силою глибокої віри та безмежної любові до України з'єднав навколо себе розрізнену інтелігенцію і згуртував її в одне товариство «Просвіта». За свій короткий період існування «Просвіта» встигла видати 40 книжок, впорядкувати більше сотні українських лекцій, зібрати велику бібліотеку коло 7000 томів, згуртувати біля просвітньої справи сотні людей.

В серпні 1906 року поліція вчинила розгром редакції «Громадської думки» і Бориса Грінченка та одинадцять членів редакції було заарештовано. Перед цим арештом, на початку 1906 року була заарештована його дочка Настя, яка брала участь у політичних демонстраціях.

Б.Д. Грінченко з донькою. [1905 р.].
ІР НБУВ, ф.170, № 769

У дочки загострився туберкульоз легень. Активний туберкульоз легень у вагітних має важкий перебіг з вираженими симптомами інтоксикації без специфічного лікування не приводить до стабілізації процесу. А перша безплатна амбулаторія для лікування туберкульозу легень була відкрита у Москві тільки в 1909 році.

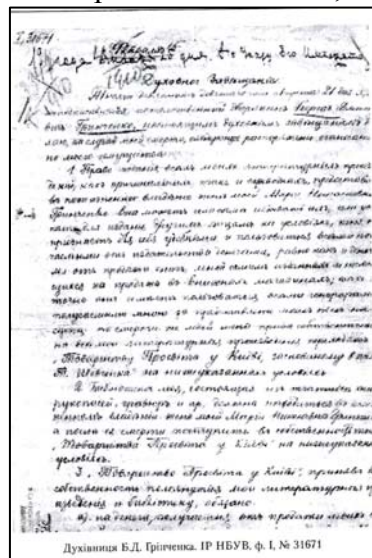
Як тільки було випущено з ув'язнення Бориса Дмитровича, завдяки його старанням випускають з тюрми його дочку, але в 1907 році її у важкому стані знову арештовують. Борис Грінченко у тюремній камері доглядає доньку. Поет вносить заставу. Але вже навіть

на смертному одрі вона перебувала під домашньою вартою. В жовтні 1908 року дочка померла, а вслід за нею – її крихітний син, єдиний внук письменника. Ці удари були настільки болісними, що вони фактично паралізували життєву і творчу енергію Бориса Грінченка.

Знову загострився туберкульоз легень і письменник тепер уже змушений розмовляти про ліки. Весною 1908 року він сподівається знайти зцілення від недуги серед соснового бору у Боярці, де живе деякий час, а літо наступного року проводить у Святошині. Титанічна робота без вихідних та відпусток вкрай погіршила фізичний стан Бориса Дмитровича. Позбавлений можливості працювати письменник зазнає матеріальної скрути, якій почасти зараджують перекази від батька, взаємини з котрим на цей час налагодилися.

Хворі туберкульозом легень найбільш небезпечні з масовим бактеріовиділенням, які за добу можуть з мокротинням виділити мільярд і більше мікобактерій. І інтенсивність розвитку туберкульозного запалення, вираженість і зміна загальнотканевих реакцій залежить від кількості мікобактерій, які попали в організм і їх вірулентності. Оскільки стан хворого весь час погіршується.

На позичені такі у батька тисячу карбованців у вересні 1909 року Борис Дмитрович виїздить разом з дружиною на лікування до Італії. Південне місто Оспе-

далетті стало його останнім життєвим притулком. Прибувши до Італії маючи постійно температуру 39⁰, практично не підводячись з ліжка останні сім місяців він жив ілюзією про здійснення нових творчих задумів. Назрівання революційних подій в царській Росії на початку ХХ століття стали для Бориса Грінченка надією на добрі перспективи для розвитку української нації, де пройшло повне зросійщення, але ще жеврів вогник українства, що вів до пробудження історичної пам'яті, породжував будителів національного духу.

Та фібро-кавернозний запущений дисемінований туберкульоз із сформованими кавернами, казеозною пневмонією чи іншими гостроперебігаючими туберкульозними процесами є найбільш несприятливим у клінічному і прогностичному відношенні.

В надзвичайно тяжкому клінічному стані Б. Грінченко заготовляє матеріали для українсько-італійського словника, але розбитий хворобою, змучений тугою за Україною 6 травня 1910 року помирає. Похорон письменника відбувся 9 травня на Байковому цвинтарі.

Так усвідомлений славним історичним минулим української спільноти, яка створила високу культуру і виробила оригінальний світогляд Борис Дмитрович Грінченко своєю багатогранною діяльністю прагнув вивести свій народ із страшної темряви і рабства, в які завів його російський імперський режим.

Ще складнішою ніж за життя випало на його творчу спадщину, що проявлялося в замовчуванні, перекрученні та паплюженні його діяльності.

Любов до рідного краю і народу розгорілася в Борисі Грінченковому серці з такою силою, що заради їх добра і слави він ішов на різні небезпечні кроки. Глибина переконань і вимога неабиякої твердості духу і наполегливості в час тотального переслідування, обшуків і арештів при тяжкому матеріальному становищі і важкою недугою не зламали і не спотворили його ідеалу. Він завжди почувався вартовим свого краю, його духовності, культури, а вершини потребував тому, щоб мати змогу охоплювати своїм зором найдорожчу Україну. Тяжко хворий тілом був велетом душею і воїном в боротьбі з московською тиранією, злом і насиллям.

Література

1. Белоусов И. Из воспоминаний о Б.Д. Гринченко / И. Белоусов // Украинская жизнь. – 1913. – №7-8. – С. 112.
2. Бернштейн М. Незакінчена стаття О.І. Білецького «Борис Грінченко» / М. Бернштейн // Рад. літературознавство. – 1963. – №1. – С. 115.
3. Білецький О.І. Борис Грінченко / О.І. Білецький // Радянське літературознавство. – 1963. – №1. – С. 116-122.
4. Білецький О. Українська література серед інших літератур світу / О. Білецький // Збірник праць у 5 т. – К., 1965. – Т.2. – С. 12.

5. Вертій О. Листи до друга. Повернення епістолярію Зіньківського та Грінченка / О. Вертій // Україна молода. – 2005. – 11 травня. – С. 8.
6. Голобородько Я. Інтелектуал, письменник, науковець. Життя й аспекти діяльності Бориса Грінченка / Я. Голобородько // Українська література в загальноосвітній школі. – 2005. – №10. – С. 4-7.
7. Гончар О. Письменницькі роздуми / О. Гончар. – К., 1980. – С. 297.
8. Дунаєва Л. Безкомпромісний лицар національної ідеї / Л. Дунаєва // Рідна школа. – 2011. – №3. – С. 55-60.
9. Зубкова Н.М. Архів і бібліотека видатного діяча українського просвітництва Б.Д.Грінченка / Н.М. Зубкова. – К., 2008. – 177 с.
10. Кіраль С. Віддати зумієм себе Україні (Листування Т. Зіньківського з Б. Грінченком) / С. Кіраль. – К.–Нью-Йорк, 2004. – 520 с.
11. Козар Л. Лицарі духа / Л. Козар // Слово і час. – 2008. – №9. – С. 10-13.
12. Мовчун А. Борис Грінченко. Феномен великого трударя / А. Мовчун // Дивослово. – 2010. – №5. – С. 44-48.
13. Мовчун А. Борис Грінченко. З нових досліджень / А. Мовчун // Слово Просвіти. – 2013. – 31 січня - 6 лютого (№5). – С. 8-9.
14. Мовчун А. Борис Грінченко і Марія Загірна. Феномен родинного життя / А. Мовчун // Слово Просвіти. – 2013. – 21-27 лютого (№8). – С. 14-15.
15. Мовчун А. Борис Грінченко у спогадах батька та дружини / А. Мовчун // Слово Просвіти. – 2013. – 4-10 квітня (№14). – С. 6.
16. Пільчук І.І. Класична спадщина Бориса Грінченка / І.І. Пільчук // Грінченко Б. Твори у 2 т. – К., 1963. – Т.1. – С. 5-33.
17. Погрібний А.Г. Дружба велетнів (Б.Грінченко та І.Франко) / А.Г. Погрібний // Вітчизна. – 1967. – №2. – С. 164-173.
18. Погрібний А. Дещо про Бориса Грінченка / А. Погрібний // Прапор. – 1967. – №10. – С. 102.
19. Погрібний А. Із щоденників Бориса Грінченка / А. Погрібний // Жовтень. – 1970. – №1. – С. 115-124.
20. Погрібний А.Г. До взаємин Б. Грінченка з М. Павликом / А. Погрібний // Рад. літературознавство. – 1970. – №5. – С. 71-77.
21. Погрібний А. Листування Бориса Грінченка з Іваном Франком / А. Погрібний // Рад. літературознавство. – 1988. – №12. – С. 36.
22. Погрібний А.Г. Борис Грінченко. Нариси життя і творчості / А. Погрібний. – К.: Дніпро, 1988. – 268 с.
23. Погрібний А. Борис Грінченко в ювілейному осмисленні та документах з його архіву / А. Погрібний // Наука й культура. – 1989. – Вип.23. – С. 85-86.
24. Погрібний А.Г. Борис Грінченко в літературному русі кінця ХІХ – початку ХХ ст. / А.Г. Погрібний. – К.: Либідь, 1990.
25. Стецюк С. Особистий підхід Бориса Грінченка до творення образу вчителя в повісті «Непокірний» / С. Стецюк // Українська мова та література. – 2016 №1/2. – С. 41-73.

26. Шершель Л. Он больше работал чем жил / Л. Шершель // Киевский вестник. – 2010. – 5 августа (№74). – С. 4.
27. Яременко В. Неизвестные письма Б. Гринченко / В. Яременко // Радуга. – 1963. – №12. – С. 162.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 28.10.2016 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Качканом В.А.,
д.ф.н., професором Голодом Р.Б.*

DISEASES AND DEATH OF BORIS GRINCHENKO (RHAPSODY IN BLACK AND WHITE)

S. M. Genyk

*Ivano-Frankivsk National Medical University;
76018, m. Ivano-Franrivsk, Galytska, 2;*

ph.+380 (342) 77-68-50; e-mail: stepan.genyk@ukr.net

The prominent Ukrainian writer, educator, literary critic, translator, ethnographer, historian, publisher, social and cultural activist Boris Grinchenko fire his creativity more than 30 years competing with the insidious disease that is exacerbated, the died down. Seriously ill body in times of total harassment, searches and arrests, forgetting about any mode of his life, refusing treatment, rising above his pain became guardian of his land, his spirituality, culture and national dignity.

Dictionary of Ukrainian language and still is the most common vocabulary of the Ukrainian language and one of the best in Slavic lexicology.

Key words: *Boris Grinchenko, Dictionary Ukrainian, Thirty Years' War against.*